

RECENZJA

Identity and Story. Creating Self in Narrative.
Red. D.P. McAdams, R. Josselson, and A. Lieblich.
Washington: American Psychological Association, 2006.

KAMIL JEZERSKI

Instytut Psychologii
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

Książka *Tożsamość i opowiadanie. Kreowanie siebie w narracji* jest czwartym tomem z serii *Narrative Study of Lives* („Narracyjne badania nad życiem”) prezentującym najnowsze studia i badania nad opowiadaniem o sobie. Recenzowana publikacja stanowi zbiór prac odnoszących się do koncepcji *historii życia* (*life story*) Dana McAdamsa, a szczególnie do pojęcia tożsamości narracyjnej¹. Wśród współautorów niniejszej książki znajdziemy znanych badaczy związanych z nurtem narracyjnym, takich jak E.St. Aubin, K. McLean, A. Thorne i sam D. McAdams. Wszystkie zgromadzone w niej prace łączy założenie, że opowiadanie, w którym samemu jest się bohaterem, stanowi istotny sposób kreowania własnej tożsamości rozwijającej się od okresu dorastania przez dorosłość. Zawarte w książce – często nowatorskie – wątki teoretyczne są podstawą prezentowanych badań.

Książka zawiera 11 rozdziałów zgrupowanych w trzy części, z których każda prezentuje tematykę skupioną wokół jednego istotnego zagadnienia – dylematu dyskutowanego w psychologii *historii życia*. Niemal każdy rozdział zawiera fragmenty konkretnych opowiadań ilustrujących przedmiot dociekań, a wielu autorów opiera swoje rozważania na przedstawionych konkretnych opowiadaniach. Taka konstrukcja nie tylko sprawia, że są one ciekawsze w odbiorze, ale także jest przejawem zainteresowania

autorów indywidualnością i wyjątkowością w badaniach nad człowiekiem.

Pierwszy dylemat dotyczy jedności *versus* wielowątkowości tożsamości narracyjnej. W polskiej literaturze odniosła się do niego Stemplewska-Żakowicz (2002). Na jednym biegunie dyskusji można umieścić rozumienie tożsamości prezentowane przez McAdamsa (2001) jako spójnej opowieści o życiu, która integruje odmienne elementy biografii, na drugim – dialogowe rozumienie Ja w koncepcji Hermansa (1992), w której zakłada się istnienie wielu względnie autonomicznych „pozycji Ja”.

Na wielowątkowy charakter *historii życia* szczególnie wyraźnie wskazuje rozdział autorstwa P. Raggatta odwołującego się (podobnie jak Hermans) do koncepcji polifoniczności powieści według Bachtina. Twierdzi on, że tożsamość narracyjna nie może być uchwycona w pojedynczym opowiadaniu, które mając jednego narratora, zintegruje wszystkie istotne fakty z życia. *Historia życia* jest raczej konwersacją narratorów, zbiorem „głosów” opowiadających własną historię, które mogą być odmienne czy wręcz sprzeczne (por. Raggatt, 2000). Takie założenie niesie spore wyzwanie dla metodologii badań, dlatego niewątpliwie interesująca jest przedstawiona propozycja Protokołu Sieci Osobowości, służącego poznawaniu dialogowego Ja.

Jako drugi biegun dyskusji prezentowane są analizy narracji, w których poszukuje się tego, co integruje całą opowieść o życiu. McAdams i Logan identyfikują w opowiadaniach wybitnych naukowców ścieżki rozwoju w ich życiu profesjonalnym i prywatnym. G. Gregg prezentuje metodę opartą na Levi-Straussowskiej analizie strukturalnej, za pomocą której poszukiwane są związki między elementami narracji, oparte na relacjach przeciwieństw. Na dialektyczną naturę niektórych relacji w opowiadaniach wskazują także McAdams i Logan. Takie podejście do globalnej spójności autonarracji, mimo że zostało umieszczone przez McAdamsa na biegunie dyskusji odnoszącym się do jedności, wydaje się kolejną nowatorską propozycją względem „tradycyjnego” podejścia *life story*. Jednocześnie nawet bardzo wyraźnie akcentująca wielowątkowość propozycja P. Raggatta nie kwestionuje unifikującej funkcji tożsamości, można by zatem powiedzieć, że przedstawione propozycje, jak to określili redaktorzy tomu, są poszukiwaniem jedności pośród wielowątkowości.

Druga część omawianej publikacji nosi tytuł „Ja *versus* społeczeństwo” i odnosi się do pytania, jaka jest natura Ja: społeczna, czy indywidualna? Czy tożsamość jest samodzielnym osiągnięciem jednostki, czy jest kształtowana przez kontekst społeczny? Badania przedstawione w tej części pokazują, że szczególnie w historiach opowiadanych w życiu codziennym ujawnia się rola odbiorcy i kontekstu społecznego.

K. McLean i A. Thorne wyróżniają narracje mające za zadanie uzyskanie wglądu w znaczenie trudnych wydarzeń życiowych dla jednostki oraz opowiadania tworzone dla rozrywki w codziennych sytuacjach, będące lekkimi historyjkami o przygodach bohatera, niezawierającymi wyrażonych wprost znaczeń istotnych dla jednostki. Te pierwsze są zwykle przed-

miotem psychologii *historii życia*. Ich funkcją jest wyjaśnianie sensu ważnych wydarzeń i relacji osobistych, a zwłaszcza włączanie trudnych elementów w historię życia przez budowanie pozytywnego rozwiązania historii. Zadaniem tych drugich jest bardziej pobudzenie uwagi słuchacza niż rewidowanie historii życia. Służą one głównie uzyskiwaniu aprobaty społecznej. Autorzy skupiają się tu na opowiadaniach nastolatków, które – tworząc obszar wspólnych znaczeń – pomagają w identyfikacji z grupą rówieśniczą, a tym samym przyczyniają się do budowania tożsamości. „Opowiadania wglądu” są także w pewnym stopniu nastawione na odbiorcę, zwykle jest nim jednak ktoś z kręgu osób najbliższych, a omawiane znaczenia są w mniejszym stopniu uzgadniane z innymi. Oba rodzaje opowiadań budują tożsamość, chociaż dokonują tego w inny sposób.

M. Pasupathi również pokazuje, jak opowiadania o wydarzeniach z życia codziennego są sposobem na kreowanie siebie, podkreślając jednocześnie, że budowane są one dla odbiorcy lub wręcz współtworzone przez niego. Wyjście od tego typu opowiadań pozwoliło jej na wyróżnienie dwóch trybów narracji (ang. *mode*): dramatycznego oraz refleksyjnego. W zależności od stylu inny jest stopień współkonstruowania opowiadań przez odbiorcę, różni się też ich cel: refleksja, wyjaśnianie słuchaczowi faktów i ustanawianie związków między epizodami bądź utrzymywanie uwagi słuchacza i odgrywanie emocji.

Autorzy wskazują, że w badaniach *historii życia* zwykle starano się zminimalizować wpływ badacza, podczas gdy codzienne opowiadania definiujące samego siebie pokazują istotną rolę słuchacza i kontekstu społecznego. Pod tym względem stanowią one sytuację odmienną zarówno od swobodnego opowiadania, jak i od wywiadu ustrukturyzowanego.

W tej części rozważany jest także szerzej rozumiany kontekst społeczny jako tło kulturowe oraz jego wpływ na tożsamość narracyjną na przykładzie osób o orientacji homoseksualnej. B. Cohler i P. Hammack zastanawiają się nad wpływem zmian socjohistorycznych na formowanie się tożsamości seksualnej gejów na podstawie historii życia mężczyzn należących do różnych pokoleń.

Podsumowując drugą część, można powiedzieć, że została w niej pokazana rola kontekstu społecznego w budowaniu tożsamości indywidualnej, która jest opowiadana w dialogu z inną osobą i w określonym kontekście kulturowym.

W trzeciej części zatytułowanej „Stabilność *versus* wzrost” podjęto różnorodne rozważania nad charakterem i kierunkiem zmian, którym podlega bohater historii życia. Przykładowo J.L. Pals zajęła się szczególnym rodzajem powiązań przyczynowych w narracji – postrzeganym przez badanego wpływem istotnych wydarzeń z przeszłości na obecne rozumienie siebie przez interpretowanie tego wydarzenia jako wywierającego pozytywny wpływ na osobisty rozwój. Jej wnioski stanowią rozwinięcie rozważań zapoczątkowanych przez McAdamsa nad „sekwencją kompensacji” i „sekwencją kontaminacji” (ang. *redemption sequence* i *contamination sequence*). Autorka identyfikuje różne wzory rozumienia zmiany we własnym życiu, a wśród nich wyróżnia ukierunkowane na wzrost bądź ograniczenie. Warto zwrócić uwagę, że według niej nie wszystkie historie z pozytywnym zakończeniem muszą mieć rozwojowy charakter.

W tej części pokazano także, w jaki sposób płeć i kontekst społeczny wiążą się z budową i treścią narracji na podstawie opowiadań izraelskich kobiet i mężczyzn. Przedstawiono też analizę psychobiograficzną afroamerykańskiego działacza społeczno-politycznego Malcolma X. Koncepcja

tożsamości narracyjnej umożliwiła zrozumienie tej postaci historycznej jako osoby z tożsamością wielowątkową, zmienną, która mogła się różnić w zależności od tego, kto jest odbiorcą narracji.

Prace prezentowane w recenzowanym zbiorze nie opisują dużych projektów badawczych ani rozbudowanych teorii, są raczej pewnymi propozycjami. Co więcej, pokazują one głównie dyskusję wokół pewnych pytań, zamiast dawać na nie jednoznaczne odpowiedzi. Mimo to wydaje się, że na podstawie lektury tej pracy można wskazać pewne kierunki, w jakich podąża obecnie psychologia narracji. Wielu badaczy zauważyło, że unifikująca funkcja tożsamości narracyjnej współwystępuje z jej złożonością, wielowątkowością i dialektycznością wewnętrznych relacji. Zwracano uwagę na kontekst opowiadań: odbiorcę, umiejscowienie ich w życiu codziennym oraz zmiany społeczno-kulturowe. Należy również dodać, że autorzy wyraźnie interesują się nie tylko tym, co powszechne, ale także jednostką i tym, co w niej wyjątkowe. To wszystko stanowi duże wyzwanie dla metodologii badań, które zostały podjęte przez autorów.

K. Rosner (2006) zastanawiając się, jaki wkład ma kategoria narracji we współczesne nauki społeczne, zadaje pytanie, czy jej popularność jest tylko chwilową modą, czy pokazuje ona na tyle ważną współcześnie perspektywę, że trwale wpisze się w główne nurty nauki. Sądzę, że rozważania i badania zawarte w książce *Tożsamość i opowiadanie. Kreowanie siebie w narracji* są innowacyjne oraz wynikają z ciekawych i istotnych problemów, które nabierają szczególnej wagi wobec ponowoczesnego rozumienia osoby i jej tożsamości. Publikacja ta pokazuje, że istnieją dalsze możliwości rozwoju narracyjnego rozumienia osoby w ramach nurtu *historii życia*.

PRZYPIS

¹ McAdams używa angielskiego pojęcia *narrative identity*, który w polskiej literaturze jest tłumaczone jako „tożsamość narracyjna”. E. Dryll (2008) zaczęła stosować termin „narracje tożsamościowe”, akcentując w ten sposób, że przedmiotem zainteresowania jest forma i struktura autonarracji. Według mnie, mógłby on lepiej pasować do niektórych z omawianych zagadnień, ze względu jednak na jasność i wierność przekładu będzie używany jedynie termin „tożsamość narracyjna”.

BIBLIOGRAFIA

- Dryll E. (2008). Doświadczenia życiowe a narracyjna tożsamość osoby. *Psychologia Rozwojowa*, 13, 1, 59–67.
- Hermans H. (1992). The Dialogical Self. Beyond Individualism and Rationalism. *American Psychologist*, 47, 1, 23–33.
- McAdams D.P. (2001). The psychology of life stories. *Review of General Psychology*, 5, 2, 1089–2680.
- Rosner K. (2006). *Narracja, tożsamość i czas*. Kraków: Wydawnictwo Universitas.
- Stemplewska-Żakowicz K. (2002). *Koncepcje narracyjnej tożsamości. Od historii życia do dialogowego „ja”*. Gdańsk: GWP.
- Raggatt P.T. (2000). Mapping the Dialogical Self: Towards a Rationale and Method of Assessment. *European Journal of Personality*, 14, 65–90.